

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. дфн Огняна Георгиева-Тенева – НБУ

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки (Медии и комуникации – Медиен език и стил)

с дисертационен труд на тема: „Медийната грамотност: разбиране и употреба
на медиен текст в горен курс на средното училище“,

представен от Нели Илиева Илиева,

редовен докторант в катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“

на Факултета по журналистика и масова комуникация

с научен ръководител: проф. дфн Андреана Ефтимова

Представяне на докторанта въз основа на подадената документация

Нели Илиева е завършила СУ „Св. Климент Охридски“ като специалист по български език и литература и преподавател в средните училища. Втората ѝ специалност е културология. Работи като учител по български език и литература в гимназиалната степен. От 2013 г. е старши учител. Професионалната ѝ биография свидетелства за постоянно надграждане на филологическата и методическата компетентност. Автор е на 16 учебни книги – учебници, учебни тетрадки, книги за учителя, сборници с тестови задачи, помагала. Докторант е от 2018 г.

Формални характеристики на труда

Предложеният за обсъждане труд се състои от 234 страници, в това число библиография и приложения.

Оценка на качествата на дисертационния текст

В контекста на медийна реалност с неизброими информационни източници, включително персонализирани, умениято за критическо осмисляне на текст е предпоставка за пълноценно социално общуване, за неутрализиране на дезинформацията, фалшивите новини и манипулациите, за градивно участие в публичния живот. Ето защо намирам, че темата на дисертационния труд е актуална и значима. Нейното формулиране е само по себе си успех – фокусиран е образователен проблем, който към момента е разработван фрагментарно. През

последните години научната общност, занимаваща се с обучението по български език, все по-съсредоточено изследва проблеми на функционалната грамотност, дискурсна компетентност, моделите на четене, рецепцията и критическото осмисляне на текст, но специален труд, посветен на разбирането и употребата на медийния текст в гимназиалния курс, не съществува. Нели Илиева проучва с нови средства и в нов мащаб въпрос, чието решаване би било залог за по-високи образователни резултати, а в по-далечна перспектива и за по-конструктивен публичен живот, за по-големи успехи на отделната личност и за по-ефективно гражданско участие, базирано на уменията за критическо мислене, рационална аргументация и вземане на информирани решения.

Уводът на рецензията съответства на изискванията на научния жанр *дисертация* – той определя целите, задачите, обхвата и границите на изследването. Общата характеристика на разработката включва и определянето на тезата и хипотезата, впрочем представени именно в този ред и при известно дублиране между предпоставките на изследването и неговата хипотеза. Избраният изследователски инструментариум е релевантен на идеите на труда и може да се определи като операционален. Изложението е структурирано в четири глави, композирани с ясна причинно-следствена логика.

Педагогическият опит на Нели Илиева е отправна точка за извършване на изследователска работа, прицелена към точно определяне на особеностите на медийната грамотност на гимназисти и към установяване на зависимостта на личната позиция по дискуссионен въпрос от степента на вникване в медиен текст.

Двата главни съдържателни компонента на дисертацията – теоретичният и експерименталният, се намират в подходящи пропорции и плътна взаимовръзка. Първият обхваща различни полета на хуманитаристиката, отнасящи се до масовата комуникация, медийната култура и медийния текст в семиотична, лингвистична и образователна перспектива. Проучените източници са актуални, а тяхното задълбочено осмисляне осигурява теоретичния фундамент на разработката, който проблематизира медийното общуване откъм неговото отношение с културата (Умберто Еко), дефинирането на понятията масова комуникация, медийна култура, масова култура, медиаморфоза и др. (Денис Маккуейл, Нийл Постман), технологичните предпоставки за масовизирането на средствата за осведомяване (Кевин Уилямс), социалното митотворчество (Ролан Барт), въздействието върху общественото мнение, пропагандната функция на медиите (Уолтър Липман, Едуард Бърнайс), съвременните аспекти на медийна удовлетвореност и пр. Обзорът на ключови теоретични трудове съдейства за формирането на комплексна научна представа за медийния текст и неговото образователно битие. При работата с научните източници авторката показва умения за класифициране, коректно резюмиране и внимателно анализиране на информацията в тях, както и стремеж към създаване на собствен оценъчен филтър.

Експерименталната част на труда, изследваща медийната грамотност на учениците в гимназията, бележи постижения в няколко посоки:

- Проследени са генезисът и основните етапи в развитието на медиазнанието;
- Представени са в диахронен и синхронен план етапни научни изследвания за медийното образование;
- Медийното образование е видяно в перспективата на компетентностния подход, на политиките на Европейския съюз и на международното изследване PISA.

Логиката на труда налага дефиниране и проблематизиране на понятието *текст*, както и определяне спецификата на медийния текст. След успешното справяне с тези задачи Нели Илиева пристъпва към специалния предмет на своето изследване – разбирането на медиен текст от страна на учениците. Анализирайки българския образователен контекст, трудът разглежда медийните компетентности с оглед на учебните програми и учебниците и анализира медийните текстове като предмет на изучаване.

Концепцията на експерименталното изследване е оригинална и е обмислена в детайли, критериите за избор на работни текстове са определени прецизно; използването на анкетния метод е обоснован убедително, включването в него на въпроси и задачи е залог за детайлно опознаване на рецептивните възможности на учениците.

Първата част на експеримента проучва уменията за четене в интернет на поредица текстове по един и същ проблем. Приветствам Нели Илиева за всяка стъпка в осъществяването на този експеримент – подбор и анализ на текстовете, избор на методика, конструиране на корпус от въпроси, внимателен разбор на получените отговори, извеждане на обобщения.

Изследването на медийната грамотност чрез текст с висока информативност, което съставлява втората част на педагогическия експеримент, е методически издържано, въпросите от анкетата са релевантни на поставените цели, композицията им е логически обоснована. Отговорите на учениците са анализирани изключително подробно, с широк захват на проблематизациите. С характерната за целия труд систематичност са направени изводи, които пряко произтичат от събраните емпирични данни и тяхното интерпретиране.

Към посочените дотук основни постижения ще прибавя няколко други, които също следва да бъдат изтъкнати:

- Вниманието към визуалния език на медийната комуникация и неговото дешифриране и осмисляне от учениците допринася за по-задълбоченото опознаване на медийната грамотност на учениците;

- Констатацията за по-добрата осведоменост на гимназистите за литературните, но не и за публицистичните жанрове е важна, защото повдига, макар и дискретно, често обсъждания в професионалната колегия въпрос за реалното изпълнение на учебната програма по български език в нормативно предвидения хорариум;
- Изводът за неумението на респондентите да осмислят коректно текст в комическа тоналност се докосва до проблема за буквалното разбиране на текста и не(до)разбирането на втори (и следващ) негов семантичен план, за неспособността да се долавят смислови нюанси, да се чете интерпретативно.

Езикът на труда е точен, изложението е оформено прегледно, с добре премислени графични акценти. Фигуралните и табличните визуализации са изготвени грижливо и допринасят за комуникативността на текста.

Авторефератът като цяло съответства на дисертационния труд. Единственото разминаване е по отношение на приносните моменти, които в пълния вариант на текста не са изведени пряко, докато в автореферата са систематизирани в отделен параграф.

Приноси на дисертационното изследване

- Представя медийната грамотност в перспективата на актуалната хуманитаристика;
- Разработва изследователска методология, релевантна на поставените цели;
- Събира автентични данни за медийната грамотност на днешните гимназисти;
- Достига до обосновани изводи за нивата на разбиране на медийни текстове в горния курс на средното образование;
- Прави мотивирано предложение за обединяване и координиране на действията на специалисти, общности и институции с цел изготвяне на дългосрочна стратегия за надмогване на днешната незадоволителна медийна грамотност;
- Предоставя научен материал, който може да бъде отправна точка на следващи изследвания по проблеми на медийната грамотност – най-вече търсещи пътища за преодоляване на нейните дефицити;
- Констатираните ниски нива на медийна грамотност се разглеждат като възможен катализатор за предприемане на административни стъпки за подобряване на нормативната документация, учебниците и професионалната квалификация на учителите.

Изтъкнатите положителни страни на труда са влог в опознаването на съвременната феноменология на четенето, на уникалното „създаване“ на текста

в съзнанието на реципиента с типичния смислов редукационизъм, с некоректното или безкритично възприемане на информацията, с произтичащите от това рискове от лесна манипулируемост и в последна сметка формиране на картина на света с много неосветени полета и изкривени пространства.

Въпроси

- Възможно ли е да се направи обща типологизация на извънучилищните и субективните предпоставки за некоректно декодиране на медиен текст – ако приемем, че ученикът е гравитационният център на образователната система и се стремим към индивидуализиране на обучението?
- Докторантката има ли наблюдения върху рецепцията на медийни текстове, които са четени по собствен избор, и на други медийни текстове, четени по задължение?

Препоръка

Ако авторката на дисертацията продължи да изследва темата за медийната грамотност, бих препоръчала да разработи методически модел за развитие на компетентностите при общуване с медийни текстове и да го издаде като монография, чиято първа част да бъде настоящият труд (след евентуално негово осъвременяване).

Публикации и участия в научни форуми

Докторантката има 6 публикации по темата на дисертацията, всичките в престижни издания с национална видимост. Една от публикациите е въз основа на доклад, изнесен на научна конференция.

Заклучение

Трудът има несъмнена научна и приложна стойност. Той е убедително доказателство за значението на учителския опит при изследване на проблеми на средното образование. Оценявам разработката положително и гласувам „ЗА“ присъждането на Нели Илиева Илиева на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Медиен език и стил).

15. 09. 2022

Рецензент: Огняна Георгиева-Тенева